

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ЖУВАКА СЕРГІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 343.163(477)(043.5)

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ
ФУНКЦІЙ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Відкритому міжнародному університеті розвитку людини «Україна»

Науковий керівник

доктор юридичних наук, професор
Лаврик Галина Володимирівна,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»,
завідувач кафедри правознавства

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України
Ярмиш Олександр Назарович,
головний науковий співробітник
Інституту законодавства Верховної Ради України;

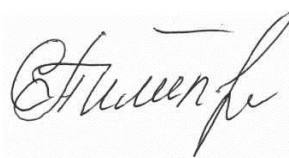
кандидат юридичних наук, доцент
Тихомиров Олександр Олександрович,
Національна академія служби безпеки України,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Захист відбудеться 29 травня 2019 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.04 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «27» квітня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. А. Пилипенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах особливої уваги до захисту прав людини та основоположних свобод максимальне наближення до європейських стандартів визначає і стимулює розвиток публічної влади, її контрольно-наглядових органів, зокрема прокуратури.

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року активізувався процес реформатування функціональної спрямованості діяльності прокуратури в Україні. Він виявив низку неузгодженостей конституційно-правового закріплення функцій прокуратури щодо представництва інтересів громадян у суді та нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. Відповідно до статті 2 Закону «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року ці функції є невід'ємними складовими діяльності прокуратури. Спостерігається невідповідність понятійно-категоріального апарату щодо процесуального керівництва досудовим розслідуванням і нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство.

Особливої актуальності набуває всебічне наукове осмислення функціональної ролі прокуратури на різних етапах суспільного розвитку і державотворення України з урахуванням соціально-економічних, ідеологічних, політичних, етнічних та інших чинників.

Фундаментальні праці І. Д. Белява, Є. М. Берендтса, Ф. В. Благовідова, В. І. Веретеннікова, М. Ф. Владимирського-Буданова, В. О. Волжина, В. О. Гагена, І. В. Гессена, А. Д. Градовського, В. М. Грибовського, М. С. Грушевського, В. П. Даневського, Г. А. Джаншиєва, П. І. Іванова, М. П. Карабчевського, К. І. Козліної, А. Ф. Коні, К. Ж. А. Міттермайера, В. М. Латкіна, Д. П. Нікольського, К. І. Палена, П. П. Панаєва, С. О. Петровського, В. Є. Романовського та інших вчених і, водночас сучасників суспільно-політичних подій кінця XVIII – початку XX століть, а також «наскрізні» наукові розвідки А. П. Бегми, О. І. Богатирьової, В. О. Боняк, М. І. Бортун, І. І. Боршуляк, О. А. Гавриленка, О. В. Геселева, Л. Р. Грицаєнка, Л. С. Жиліної, С. М. Казанцева, О. А. Калганової, О. Б. Комарницької, Т. В. Корнякової, О. М. Литвака, В. І. Малюги, І. Є. Марочкина, І. Є. Мезенцевої, М. В. Муравйова, В. В. Мухіна, О. І. Назарука, В. Г. Неділька, І. В. Орищенко, Ю. Є. Полянського, Г. П. Середи, В. В. Сухоноса, О. О. Тихомирова, О. М. Толочка, Ю. О. Фідрі, І. Я. Фойницького, В. М. Юрчишина, О. Н. Ярмиша та інших вітчизняних і зарубіжних авторів, підготовлені в контексті загальних тенденцій зміцнення правової системи українських держав XX століття, зокрема УНР, УСРР (УРСР), дозволяють наповнити теоретико-правовими положеннями, історико-правовою конкретикою дослідження розвитку функцій прокуратури. Праці Є. М. Блажівського, Л. В. Вигівської, В. П. Горбачова, Е. Ф. Іскендерова, А. В. Лапкіна, О. П. Натрус, Ю. А. Турлової, О. А. Казак та інших науковців надають можливість отримати

уявлення про представництво прокуратурою інтересів громадянина та держави у суді, нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, а також про інші напрями її діяльності. Водночас слід зазначити, що лише поглиблене історико-правове дослідження розвитку функцій прокуратури України сприятиме вирішенню питання її структурної перебудови як складової конкретної державно-правової системи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 року № 942, а також Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016-2020 роки (пункт 2 Проблеми формування національної правової системи України та її адаптація до європейського права). Дослідження здійснювалося з урахуванням рекомендацій, визначених у Резолюції 1862 (2012) Парламентської Асамблеї Ради Європи від 26 січня 2012 року (Щодо реформування прокуратури згідно з нормами Ради Європи. – пункт 9).

Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідницької роботи кафедри теорії права та міжнародної інформації Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна». Тема затверджена Вченою радою Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» 26 грудня 2014 року, протокол № 5.

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертації є узагальнення теоретичних знань щодо процесу розвитку функцій прокуратури України, а також характеристика її сучасної функціональної моделі.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації поставлено наступні *задачі*:

- опрацювати масив історико-правової, спеціально-юридичної, загально-історичної літератури, присвяченої здійсненню функцій прокуратури, та встановити стан наукової дослідженості теми;
- здійснити періодизацію наукових уявлень щодо підтримання публічного обвинувачення, представництва інтересів держави в суді, контрольно-наглядових та інших функцій прокуратури;
- виявити, систематизувати та узагальнити джерела, необхідні для формування емпіричної бази дослідження, розкрити їх інформаційний потенціал;
- розглянути витоки й особливості здійснення функцій нагляду за дотриманням та застосуванням звичаїв, загальнообов'язкових правил в умовах існування і взаємовпливу місцевих автохтонних етносів, їх протодержавних утворень, скіфо-сарматських ранньодержавних формувань та античних держав;
- розширити теоретичні уявлення щодо давньоруського досвіду підтримання обвинувачення та представництва інтересів держави в суді;
- охарактеризувати розвиток функцій прокуратури за часів Запорозької Січі та Української гетьманської держави та обґрунтувати вплив на нього соціально-економічних, ідеологічних, політичних та інших чинників;

- надати характеристику функціональної моделі прокуратури в українських землях наприкінці XVIII – початку XX століть;
- висвітлити процес функціонування органів прокуратури в умовах Української революції 1917–1921 років;
- розкрити особливості правової інституціоналізації функцій прокуратури радянської України;
- простежити етапи і динаміку нормативно-правової регламентації діяльності прокуратури в Україні, охарактеризувати сучасний стан реалізації її функцій.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері здійснення функцій щодо підтримання обвинувачення, представництва інтересів особи та держави в суді, загального та судового нагляду за додержанням і застосуванням законів в Україні.

Предметом дослідження є функції прокуратури України в історико-правовому вимірі.

Методи дослідження. У дисертації були використані загальні та спеціальні наукові методи. Методологічну основу склав *діалектичний підхід*, який дозволив отримати уявлення про теоретичні позиції науковців щодо функцій, притаманних прокуратурі в різні періоди її розвитку, а також пов'язаних з нею правових інститутів (підрозділи 1.1, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2, 3.3). Застосування історико-правового аналізу у межах діалектичного підходу науковців до вивчення наявних документальних джерел (підрозділ 1.2) передбачає трактування розвитку функцій прокуратури як неперервного процесу, виділення в його перебігу низки якісно відмінних етапів, пов'язаних із переходом функцій прокуратури з одного стану в інший.

Застосовування *системного методу* надало можливість узагальнити складні соціально-правові явища, які мали вплив на побудову функціональної моделі прокуратури в Україні. *Структурно-функціональний метод* дозволив здійснити аналіз реорганізації системи органів прокуратури (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3). За допомогою *формально-юридичного методу* здійснювалися систематизація та періодизація наукових уявлень про розвиток функцій прокуратури; враховувалися розробки вітчизняних і зарубіжних вчених, в яких узагальнюється актуальний для сучасної нормотворчої і правозастосовчої практики досвід функціонування прокуратури (підрозділи 1.1, 3.1, 3.2, 3.3).

Метод статистичної обробки застосовувався для формування емпіричної основи дослідження (підрозділи 2.4, 3.1, 3.2, 3.3). Спеціальні історичні методи, зокрема *історико-генетичний*, *історико-порівняльний*, *історико-системний*, *ретроспективний*, використовувалися для висвітлення впливу різного роду чинників на події, пов'язані з розвитком функцій прокуратури (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2, 3.3).

Емпіричну основу дисертації складають дослідження, які засвідчують здійснення функцій прокуратури в різні історичні періоди, нормативні джерела, документи з фондів Центрального державного історичного архіву України (м. Київ), Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Державного архіву Миколаївської області, Державного архіву

Полтавської області, а також Державного архіву Російської Федерації, матеріали офіційної статистики щодо діяльності прокуратури в Україні.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період із середини I тис. до н. е. до сучасності. Нижня хронологічна межа дослідження обумовлена виникненням функцій здійснення нагляду за дотриманням та застосуванням звичаїв, загальнообов'язкових правил в умовах родоплемінної консолідації праукраїнців, їх протодержавних і перших державних утворень на теренах сучасної України.

Територіальні межі дослідження визначаються кордонами сучасної України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних історико-правових досліджень розвитку функцій прокуратури України крізь призму її сучасної функціональної моделі.

В результаті здійсненого дослідження сформульовано теоретичні положення і висновки, в яких:

уперше:

- простежено еволюцію наукових уявлень щодо підтримання публічного обвинувачення, представництва інтересів держави в суді, контрольно-наглядових та інших функцій прокуратури, здійснено періодизацію цих уявлень та встановлено їх значущість для розроблення концептуальних складових, змістовних характеристик функціональної моделі прокуратури сучасної України як демократичної, соціальної та правової держави;

- систематизовано існуючі по темі дослідження з урахуванням здобутків вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема їх останніх розробок, в яких узагальнюється актуальний для сучасної нормотворчої і правозастосовчої практики досвід функціонування прокуратури;

- розкрито інформаційний потенціал джерельної бази розвитку функцій прокуратури за пріоритетними напрямками, які засвідчують наявність праць, що стосуються становлення цих функцій за певної доби в межах території сучасної України; наукових публікацій, присвячених функціям та правовим основам діяльності прокуратури; джерел довідкового характеру;

- розглянуто витoki й особливості здійснення функцій нагляду за дотриманням та застосуванням звичаїв, загальнообов'язкових правил старійшинами, вождями, номофілаками (стражами закону), колегіями продиктів (юридичних радників), ефіальтами, сикофантами та іншими особами та органами в умовах існування і взаємовпливу місцевих автохтонних етносів, їх протодержавних формувань, скіфо-сарматських ранньодержавних утворень та античних держав на теренах сучасної України;

- введено до наукового обігу архівні документи і матеріали, статистичні та аналітичні дані, завдяки яким вдалося сформувати емпіричну базу для відтворення функціональної моделі губернських прокуратур наприкінці XVII – середині XIX століть за трьома узагальненими напрямками (охорона благоустрою в губерніях та областях, нагляд за державними органами управління, нагляд за судами та управами), а також визначення стану реалізації функцій прокуратури в українських землях у складі Російської імперії у пореформений період, зокрема у 1872, 1875,

1885, 1892, 1899 роках, за кількістю справ, які перебували у провадженні прокурорів; завантаженістю осіб прокурорського нагляду; обсягами проваджень, направлених у прокуратуру та окружні суди; результативністю попереднього слідства та дізнання; залишком справ минулих років; тривалістю прокурорського нагляду; кількістю прокурорських протестів;

– доведено, що винятковою функцією прокуратури часів Української держави був нагляд за недопущенням ринкових спекуляцій та монополізації під час торгівлі сільськогосподарською продукцією, тобто реалізація антимонопольної політики держави в аграрному секторі. Функції щодо нагляду за додержанням законності під час розслідування злочинів, вчинених військовослужбовцями та учасниками різного роду збройних формувань передавалися військовим комендантам німецьких військ у місцях, де вони квартирувалися;

– розглянуто особливості реалізації функцій прокуратури під час нацистської окупації в роки Другої світової війни. Встановлено, що, окрім обвинувального органу «Анклягебегерде», у складі військових формувань вермахту діяли судові начальники, уповноважені підтримувати обвинувачення щодо військовослужбовців та колабораціоністів, які вчиняли тяжкі злочини проти місцевого населення, пов'язані із статевою розбещеністю, із проявом злочинних нахилів, або проступки, що розхищували військову дисципліну;

удосконалено:

– теоретичні позиції щодо збагачення давньоруських традицій підтримання обвинувачення та представництва інтересів держави в суді європейським досвідом в межах Галицько-Волинської держави, Великого князівства Литовського, Королівства Польського і Речі Посполитої, їх цілком природної трансформації в козацько-гетьманську добу та впливу на подальшу еволюцію функцій прокуратури;

– положення про сповільнення процесу реорганізації прокуратури в результаті проведення судової реформи 1864 року на території України, що вкрай негативно позначилося на ефективності її роботи щодо ініціювання перегляду судових вироків. Прокурорських протестів на вироки судових палат в апеляційній інстанції практично не виносилося. Мали місце лише випадки опротестування прокуратурою рішень окружних судів. Ситуація поліпшилася після введення в дію у 1872 році спеціальної інструкції для керівництва особам прокурорського нагляду;

– характеристику функціональної моделі прокуратури з урахуванням особливостей відомчого контролю прокурорського нагляду за діяльністю судових палат та окружних судів у справах політичного спрямування під час першої російської революції 1905-1907 років на території України;

дістала подальшого розвитку:

– теза про те, що із запровадженням посади прокурора в складі Колегії при гетьманові Іванові Скоропадському в українських землях з'явився інститут прокуратури, основною функцією якого було здійснення нагляду за діяльністю козацьких старшин, спрямованого на жорсткий курс централізації та русифікації України;

– положення про правову інституціоналізацію функцій територіальних органів прокуратури УСРР (УРСР), їх підпорядкованість партійним структурам, зокрема під час колективізації та хлібозаготівельних кампаній 1929–1933 років.

– рекомендації стосовно вдосконалення законодавчого врегулювання діяльності прокуратури в Україні з виконання покладених на неї функцій.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні положення, узагальнення та висновки дисертації можуть бути використані у: *науково-дослідницькій сфері* – для вивчення аспектів діяльності інститутів публічної влади, які здійснювали підтримання державного обвинувачення, представництво інтересів держави в суді, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян; *правотворчій діяльності* – при формулюванні категоріально-понятійного апарату, враховуючи при цьому його інформаційний зміст, а також для вдосконалення організації і діяльності органів прокуратури; *правовиховній діяльності* – для посилення історичної пам'яті, підвищення рівня правосвідомості та правових знань громадян через усвідомлення сутності та основних тенденцій розвитку контрольно-наглядової системи в Україні; *навчальному процесі* – при підготовці навчальних посібників, підручників, довідників, навчально-методичних комплексів з теорії держави та права, історії держави та права України, судових та правоохоронних органів України.

Теоретичні положення, узагальнення та висновки дослідження використовуються в освітньому процесі та науково-дослідній діяльності Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка (м. Сєвєродонецьк) (акт впровадження результатів дослідження від 24 червня 2017 року), Одеського державного університету внутрішніх справ (акт впровадження результатів дослідження від 16 червня 2017 року), а також в практичній діяльності Кагарлицької місцевої прокуратури Київської області (акт впровадження результатів дослідження від 10 серпня 2017 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри історії держави та права Національної академії внутрішніх справ, а також на конференціях, семінарах та круглих столах: всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми правоохоронної діяльності» (м. Сєвєродонецьк, 23 грудня 2016 року), науково-практичній конференції «Проблеми доказування: теорія і практика» (м. Миколаїв, 29 жовтня 2016 року), постійно діючому науково-практичному семінарі «Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи вирішення» (м. Харків, 21 жовтня 2016 року), круглому столі, присвяченому 68-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини (м. Київ, 9 грудня 2016 року),

Публікації. Основні теоретичні положення і практичні рекомендації дисертаційного дослідження відображені у п'яти наукових статтях, в тому числі в чотирьох наукових статтях, які опубліковано у фахових виданнях, затверджених МОН України, в одній науковій статті, яку опубліковано в зарубіжному науковому

виданні (Молдова), та у чотирьох тезах доповідей у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, семінарів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків і списку використаних джерел (414 найменувань на 42 сторінках) і чотирьох додатків (на семи сторінках). Повний обсяг дисертації становить 260 сторінок, із них – основного тексту – 204 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначаються мета, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкривається практичне значення одержаних результатів, формулюються положення, які відображають наукову новизну дисертаційної роботи й виносяться на захист, наводяться відомості про апробацію та публікації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження» складається з двох підрозділів, у яких викладається історіографія, методологічна та джерельна база дослідження.

У *підрозділі 1.1 «Історіографія проблеми та методологія дослідження»* досліджується масив історико-правової, спеціально-юридичної, загально-історичної літератури, присвяченої підтриманню публічного обвинувачення, представництва інтересів держави в суді, контрольно-наглядовим та іншим функціям прокуратури як окремого виду діяльності, який зумовлюється її соціальним призначенням й характеризується визначеним предметом провадження і спрямовується на вирішення відповідних завдань.

Початок розвитку наукових уявлень про функції прокуратури пов'язується з послідовним викладом історіографії формування правоохоронної системи в юридичних виданнях, підготовлених вченими наприкінці XIX – початку XX століть.

Наступна історіографічна група, яку складають праці радянських дослідників, умовно поділяється на ту її частину, в якій йдеться, зокрема, про функції прокуратури часів Російської імперії (роботи Є. В. Анісімова, Г. М. Анпілогова, Л. О. Стешенко, К. О. Софроненко, М. О. Воскресенського, М. П. Єрошкіна, Б. В. Віленського, М. Г. Коротких, Н. М. Єфремової, П. Ф. Щербини, Н. В. Черкасової, О. І. Чистякова, С. В. Юшкова) і ту, що, присвячена їхньому розвитку після падіння самодержавства. Серед авторів праць, в яких висвітлюється становлення, розвиток, структура, компетенції та організаційно-правова форма прокуратури УСРР (УРСР) в складі СРСР, перебувають М. І. Андріанов, В. Г. Асташков, В. І. Басков, А. В. Борецький, О. Д. Васильєв, Л. М. Гусєв, Т. М. Добровольська, С. А. Ємельянов, О. Ф. Козлов, Ю. В. Кореневський, О. І. Ляхович, Т. В. Малькевич, М. П. Маляров, В. Г. Мелкумов, К. О. Мокричов, Л. О. Ніколаєва, С. Г. Новіков, О. І. Орловська, Л. М. Репкін, А. Л. Рівлін, Р. А. Руденко, О. П. Савонов, Г. М. Ясинський та інші.

Сучасну вітчизняну і зарубіжну історіографію розвитку функцій прокуратури презентують праці таких науковців як В. О. Боняк, М. І. Бортун, В. П. Горбачов,

Л. Р. Грицаєнко, П. М. Каркач, В. В. Карпунцов, О. С. Козачук, І. М. Козьяков, Т. В. Корнякова, В. Г. Ключков, М. В. Косюта, В. М. Кравчук, М. І. Мичко, Є. М. Попович, І. І. Присяжнюк, О. В. Сапін, В. В. Сухонос, Б. В. Френц, Н. Ч. Цакадзе, В. М. Юрчишин, М. К. Якимчук, О. Н. Ярмиш. Вони поділяються на узагальнюючі публікації про прокуратуру України та спеціальні, у яких подається ретроаналіз її окремих функцій з огляду на входження українських земель до складу різних держав та здобуття незалежності Українською державою.

Викладається використана під час підготовки дисертації система загальних та спеціальних методів наукового пізнання. Методологічну основу дослідження становить діалектичний підхід, в межах якого здійснюється історико-правовий аналіз наявних документальних джерел стосовно розвитку функцій прокуратури в Україні.

У підрозділі 1.2 *«Джерельна база дослідження»* характеризуються використані у дисертації джерела, які викликають інтерес з позиції засвоєння фактичного матеріалу та умовно поділяються на три групи. Першу групу становлять дослідження розвитку функцій прокуратури певного історичного періоду в межах території сучасної України. До другої групи відносяться наукові публікації, присвячені функціям та правовим основам діяльності прокуратури. Третю групу складають джерела довідкового характеру (звіди законів, витяги нормативно-правових актів, узагальнені статистичні дані, біографічні відомості, мемуари, спогади тощо).

Важливе значення для підтвердження справедливості поглядів науковців, чиї публікації, присвячені функціонуванню прокурори як невід'ємної складової судової влади має законодавство царської Росії; документи періоду Української революції 1917-1921 років; радянські нормативно-правові документи; нормативні акти часів незалежності України.

Напрацювання, які засвідчують здійснення функцій прокуратури в різні історичні періоди, нормативні джерела, документи з фондів Центрального державного історичного архіву України (м. Київ), Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, місцевих державних архівних установ, а також Державного архіву Російської Федерації складають основу джерельної бази дослідження. Змістовному аналізу в ньому піддавалися особові справи співробітників прокуратури; матеріали кримінальних справ, реєстри слідчих і наглядних справ, заяви в'язнів і листування по їх розгляду.

Розділ 2 «Формування та розвиток уявлень про функції прокуратури в Україні» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Витоки й особливості здійснення функцій нагляду за дотриманням та застосуванням звичаїв, загальнообов'язкових правил у Стародавню добу»* висвітлюється процес зародження і розвитку особливої форми контролю за дотриманням звичаєвого права, правил, встановлених, зокрема, вождівською (царською) владою стародавніх сарматів, скіфів в середині I тис. до н. е. – V столітті н.е. Номофілаки (стражі законів), які повинні були стежити за оформленням законів, поведінкою людей і посадових осіб та вимагали від них їх виконання, а також, колегія продиктів (юридичних радників), котрі виконували

наглядові функції, брали участь в розгляді та вирішенні різних категорій справ у встановленому звичаями місцевих автохтонних етносів, а також законами та рішеннями народних зборів і рад міст, постановами колегій порядку.

Відзначається здійснення функції підтримання обвинувачення та представництва інтересів держави в суді ефіальтами в Стародавніх грецьких державах. Особливе місце відводиться функції представлення інтересів держави сикофантами, синегорами, завдяки якій стримувався надмірний вплив з боку приватних захисників-ораторів, а також функції представництва інтересів громадянина в суді параклетами – ораторами з народу. Судовий процес мав обвинувально-змагальний характер.

Характеризується процес виникнення функції нагляду за додержанням законів, що пов'язується з діяльністю у Стародавньому Римі магістратур, які були наділені широким колом обов'язків наглядового характеру та мали повноваження цензорів. Доводиться, що римські прокуратори мали переважно адміністративно-управлінські функції з елементами представницьких повноважень – юридичної допомоги та підтримання обвинувачення в інтересах господаря. Дещо іншої форми вказана діяльність набувала лише тоді, коли інтереси імператора, які представляв прокуратор, співпадали з загальнодержавними, наприклад в разі спроби державного заколоту, замаху на державного діяча тощо.

У підрозділі 2.2 *«Давньоруський досвід підтримання обвинувачення та представництва інтересів держави»* досліджуються наявні письмові відомості щодо способів припинення конфліктів для взаємного задоволення інтересів сторін, підтримання миру та порядку в громаді тощо. У справах приватного обвинувачення потерпілий міг самотійно підтримувати обвинувачення, а також, в залежності від суспільного становища кривдника, міг самотійно призначати покарання і самотійно його виконувати. Водночас, коли вірники (представники князя) об'їжджали князівства для збирання данини, вони могли бути присутніми в суді та висувати звинувачення і представляти при цьому інтереси держави.

Функцію нагляду за належним виконанням винесеного судом рішення, а також застосуванням позасудових заходів вирішення конфліктів здійснювали князь або призначені ним воеводи, посадники, намісники чи волостелі.

Давньоруські традиції підтримання обвинувачення та представництва інтересів держави в суді, а також пов'язані з ними правові інститути і процеси, поширювалися в межах Галицько-Волинської держави, Великого князівства Литовського, Королівства Польського та Речі Посполитої. Вислицьким статутом у 1347 році була запроваджена посада старости. В окремих повітах староста, якому належали не лише контрольно-наглядові функції, але й судові повноваження, функціонально замінив прокуратора.

Прототипом органів прокуратури став інститут інстигаторства, запроваджений у Речі Посполитій у другій половині XVI століття. Поступово посада інстигатора набула майже усього спектру функцій прокуратури, які з часом трансформувалися із суто представницьких у представницько-обвинувальні. У вересні 1616 року польським Сеймом для контролю над українськими козаками при староствах були

введені спеціальні посади інстигаторів, які мали здійснювати нагляд за недопущенням державних заколотів та утворенням козацької республіки.

У підрозділі 2.3 *«Розвиток функцій прокуратури в Запорозькій Січі та Українській гетьманській державі»* зазначається, що здійснення військово-адміністративної, судової влади в Запорозькій Січі сприяло виробленню правових традицій підтримання обвинувачення в суді, контролю і нагляду за дотриманням взаємновизнаних загальнообов'язкових правил та їх збереженню в умовах інституційних змін в системі судових установ Української гетьманської держави. Функцію підтримання обвинувачення в суді здійснював представник від гетьмана. Повноваження щодо нагляду за додержанням законів в Українській гетьманській державі головним чином належали Генеральному військовому суду. Нагляд за дотриманням законів при виконанні судових рішень, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи, виконували осавули. Контроль за належним проведенням судового процесу покладался на возного, який здійснював організацію і процесуальне керівництво розслідуванням, вирішення різного роду питань під час кримінального провадження та стежив за проведенням слідчих і розшукових дій учасників процесу.

Із запровадженням Петром I 26 травня 1722 року посади прокурора в складі Колегії при гетьманові Іванові Скоропадському, на теренах України вперше почав функціонувати інститут прокуратури, котрий був не лише співзвучний за назвою, але й відповідав сучасній функціональній моделі інституту прокуратури. Основною функцією прокуратури у XVIII столітті було здійснення нагляду за діяльністю козацьких старшин, спрямованого на жорсткий курс централізації та русифікації України.

У підрозділі 2.4 *«Функціональна модель прокуратури в українських землях наприкінці XVIII – початку XX століть»* на підставі ґрунтовного аналізу архівних документів і матеріалів, статистичних та аналітичних даних констатується, що реорганізація та переформатування судових органів в українських землях у пореформений період відбувалися повільно і подекуди затягнулися на роки.

Наприкінці XIX – початку XX століть в українських землях у складі Російської імперії була надзвичайно низькою ефективність роботи прокуратури щодо ініціювання перегляду судових вироків. Прокурорських протестів на вирoki судових палат в апеляційній інстанції практично не виносилося. Були лише поодинокі випадки опротестування прокуратурою рішень окружних судів. Про врахування позитивного досвіду утворення та діяльності прокуратури в Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини в період з 1849 по 1918 роки за цих обставин не йшлося.

У зв'язку із політичною нестабільністю в державі діяльність прокуратури була орієнтована на збереження самодержавства, що позначалося на особливостях прокурорського нагляду у справах політичного спрямування у період першої російської революції 1905-1907 років. Усі справи з політичною складовою перебували під жорстким контролем Міністра юстиції та прокурорів судових палат. Враховуючи виняткову важливість цих справ, нагляд за розслідуванням

відбувався у режимі повної секретності. Арештованим заборонялося листуватися та читати політичну літературу. Відомі факти того, що Міністр юстиції з цього приводу особисто видавав циркуляри, які інколи мали персональний характер. Окружні прокурори зобов'язувалися конфіденційно повідомляти про всі подробиці у справі не лише вищестоящому керівництву, але й особисто губернатору.

Розділ 3 «Становлення функцій прокуратури України у XX-XXI століттях» складається з трьох підрозділів.

Підрозділ 3.1 «Становлення функцій органів прокуратури в умовах відродження національної державності 1917–1921 років» присвячений функціонуванню контрольно-наглядових органів в українських державних утвореннях періоду національно-визвольних змагань.

У надскладних умовах поступово здійснювалися кроки по налагодженню механізмів державного регулювання у всіх сферах суспільного життя, у тому числі судово-правоохоронній. Центральною Радою у березні 1917 року було створено правничу комісію, у червні того ж року запроваджено Генеральний Секретаріат, до складу якого входило 14 генеральних секретарів, один з яких у справах юстиції.

Генеральний секретар у судових справах виконував по суті функції Міністра юстиції: при Генеральному суді запроваджувалась оновлена прокуратора. 23 грудня 1917 року було затверджено Закон «Про урядження Прокураторського догляду на Україні». 4 січня 1918 року було прийнято Закон «Про заснування прокураторського нагляду на Україні», згідно з яким прокураторії утворювалися при апеляційних і окружних судах і, по суті, продовжувалася робота по створенню структур прокурорського нагляду УНР.

Після гетьманського перевороту місцеві прокуратури виконували функцію процесуального керівництва досудовим розслідуванням та наглядали за діяльністю державної варті, якій доручалося проведення дізнання по окремих категоріях правопорушень та розшуку злочинців. Їх винятковою функцією був нагляд за недопущенням ринкових спекуляцій та монополізацією щодо торгівлі сільськогосподарською продукцією.

Прокуратура часів Української держави була значно мілітаризована та мала тісний зв'язок із військовими інститутами. Система військової юстиції підпорядковувалася Головному військово-судовому управлінню, до складу якого входили відділи: загального, прокурорського та законодавчого спрямування.

За Директорії УНР прокуратурі, покликаній здійснювати нагляд у сфері кримінального судочинства, відводилася особлива роль у боротьбі з корупцією, системним хабарництвом, перевищення службових повноважень урядовцями тощо.

У межах підрозділу висвітлюються питання функціонування прокуратури в системі органів державного механізму Західно-Української Народної Республіки, а також прокуратури Кубані.

У підрозділі 3.2 «Функції прокуратури в радянській Україні» з'ясовується, що після остаточної окупації українських земель більшовиками здійснення функцій прокурорського нагляду особливими комісарами, призначеними місцевими радами робітничих, солдатських і селянських депутатів, членами спеціалізованих колегій

обвинувачів при революційних трибуналах або через наркомати радянської соціалістичної інспекції та робітничо-селянського контролю відбувалося не інакше, як на основі революційної свідомості, на ґрунті їхнього власного розуміння класових інтересів пролетарської держави, і тих загальних положень, що визначали тогочасну боротьбу зі «злісними» порушниками революційної законності.

Досліджується питання щодо специфіки реалізації функцій прокуратури в межах забезпечення в Україні аграрної політики держави. Особлива увага приділяється діяльності судово-земельних комісій, які безпосередньо контролювала земельна прокуратура. Відтак створювалися спеціальні ліквідаційні комісії по «розкуркуленню» села, до складу яких входили прокурори.

У межах підрозділу розкриваються ключові аспекти функціонування органів прокуратури Республіки Польщі на території Східної Галичини 1919-1939 років. Автором висвітлюються малодосліджені в історико-юридичній науці питання реалізації функцій прокуратури під час німецької окупації 1941-1944 років.

Історико-правовий аналіз розвитку функцій прокуратури від закінчення Другої світової війни до здобуття Україною незалежності засвідчує, що вони складали комплекс завдань, систематизованих від загальний нагляд до участі в удосконаленні законодавства та пропаганді радянських законів.

У підрозділі 3.3 *«Система та функції прокуратури України в умовах сучасного державотворення»* досліджується процес становлення та основні тенденції розвитку функціональної моделі прокуратури України на етапі нормативного закріплення функцій прокуратури в Законі України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року, їх втілення з урахуванням вимог Конституції України 28 червня 1996 року, вплину на подальшу побудову функціональної структури прокуратури в Україні Рекомендації Рес (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя, ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи 6 жовтня 2000 року, а також резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи від 4 жовтня 2010 року, за якою функція прокуратури України з нагляду за дотриманням і застосуванням законів була визнана такою, що не відповідає європейським стандартам.

В ході системного аналізу діяльності прокуратури в кримінально-процесуальній сфері спостерігається, зокрема, поступове перейняття судовими органами функцій прокуратури по нагляду за дотриманням законності, тенденція до стрімкого розширення повноважень прокурорів у зазначеній сфері, а також розвиток виняткових повноважень прокуратури у сфері міжнародного співробітництва. До здобуття нашою державою самостійності цей напрямок діяльності не висвітлювався у статистичній звітності прокуратури, а значить взагалі не був притаманний цьому державному інституту. За радянських часів міжнародні правовідносини у сфері кримінальної юстиції були прерогативою міністерств закордонних справ та спеціальних служб.

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року у діяльності прокуратури в Україні

відбулися докорінні зміни. У зв'язку з цим обґрунтовується необхідність конституційного закріплення функцій прокуратури щодо представництва інтересів громадян у суді та нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає у проведенні історико-правового аналізу розвитку функцій прокуратури України як цілісного, закономірного процесу становлення її сучасної функціональної моделі. За результатами дослідження сформульовано такі висновки:

1. Всебічне опрацювання історико-правової, спеціально-юридичної, загально-історичної літератури, вивчення нормативних актів, раніше невідомих історико-правовій науці архівних документів і матеріалів та інших джерел засвідчує відсутність фундаментальних досліджень розвитку функцій прокуратури України із середини I тис. до н. е. до сучасності, а також єдності в розробленні концептуальних складових, змістовних характеристик її сучасної функціональної моделі.

2. Систематизація літературних джерел дозволяє стверджувати, що наукові уявлення щодо здійснення функцій нагляду за дотриманням та застосуванням звичаїв, загальнообов'язкових правил, законів в умовах родоплемінної консолідації праукраїнців, заселення Північного Причорномор'я грецькими колоніями та перебування частини українських земель під впливом традицій Римської імперії, а також щодо поширення традиції підтримання обвинувачення та представництва інтересів держави в суді упродовж наступних періодів розвитку функцій прокуратури на теренах сучасної України, відображаються, щонайперше, в юридичних виданнях, підготовлених вченими в XIX – на початку XX століть. Друга історіографічна група, яку складають праці радянських дослідників, поділяється на ту її частину, в якій йдеться, зокрема, про функції прокуратури часів Російської імперії і ту, що присвячена становленню, розвитку, структурі, компетенції та організаційно-правовій формі прокуратури УСРР (УРСР). До третьої групи відноситься сучасна вітчизняна і зарубіжна історіографія розвитку функцій прокуратури, що поділяється на узагальнюючі публікації про прокуратуру України та спеціальні, у яких розкриваються окремі напрями її діяльності.

3. Проведення історико-правового аналізу розвитку контрольно-наглядових органів, здійснення порівняльного аналізу їхньої діяльності із сучасною функціональною моделлю прокуратури дозволяє з'ясувати, що джерельна база дослідження формувалася за трьома пріоритетними напрямками, які засвідчують наявність: 1) праць, в яких розглядається становлення функцій прокуратури певної доби в межах території сучасної України; 2) наукових публікацій, присвячених функціям та правовим основам діяльності прокуратури; 3) джерел довідкового характеру, зокрема звідів законів, витягів нормативно-правових актів,

узагальнених статистичних даних, біографічних відомостей, мемуарів, спогадів, архівних матеріалів тощо. Застосування методологічних засад найбільш поширених підходів до історико-правового аналізу розвитку функцій прокуратури сприяло розкриттю інформаційного потенціалу цієї джерельної бази.

4. Здобутки вітчизняних і зарубіжних вчених, в яких узагальнюється актуальний для сучасної нормотворчої і правозастосовчої практики історичний досвід функціонування прокуратури, засвідчують виникнення її прототипів з огляду на об'єктивну потребу розв'язування конфліктів із появою первісних форм права. В українських землях поряд зі звичаєвим правом як місцевих (автохтонних), так і прийшлих етносів, зокрема стародавніх сарматів, скіфів, середини I тис. до н. е. до V століття н. е. помічається особлива форма контролю за його дотриманням. Доводиться факт існування в той час старійшин, вождів(царів), номофілаків (стражів закону), колегій продиктів (юридичних радників), ефіальтів, сикофантів та інших осіб та органів, які беруть участь у розгляді та вирішенні різних категорій справ у встановленому місцевими звичаями, а також законами та рішеннями народних зборів і рад міст, постановами колегій античних держав Північного Причорномор'я, Стародавньої Греції, Стародавнього Риму порядку.

5. У русько-візантійських договорах, князівському законодавстві Давньої Русі містяться письмові відомості щодо способів припинення конфліктів для взаємного задоволення інтересів сторін, підтримання миру та порядку в громаді тощо. Потерпілий міг самостійно підтримувати обвинувачення, а також, в залежності від суспільного становища кривдника, призначати покарання і самостійно його виконувати. Водночас, коли вірники (представники князя) об'їжджали князівства для збирання данини, вони могли бути присутніми в суді та висувати звинувачення і представляти при цьому інтереси держави. Функцію нагляду за належним виконанням винесеного судом рішення, а також застосуванням позасудових заходів вирішення конфліктів здійснювали князь або призначені ним воєводи, посадники, намісники чи волостелі.

Давньоруські традиції підтримання обвинувачення та представництва інтересів держави в суді, збагачені європейським досвідом в межах Галицько-Волинської держави, Великого князівства Литовського, Королівства Польського і Речі Посполитої, поступово трансформувалися у відповідні правові інститути і процеси в козацько-гетьманську добу. В окремих повітах староста, якому належали не лише контрольно-наглядові функції, але й судові повноваження, функціонально замінив прокуратора.

Посада інстигатора в українських землях у XVI-XVII століттях набула усього спектру функцій прокуратури, які з часом перетворилися із суто представницьких у представницько-обвинувальні.

6. У козацькій державі не існувало спеціального інституту, який би вважався прообразом сучасної прокуратури. Функцію підтримання обвинувачення в суді уособлював представник від гетьмана. Повноваження щодо нагляду за додержанням законів в Українській гетьманській державі належали Генеральному військовому суду.

Головним чинником формування функціональної моделі прокуратури у XVIII столітті в українських землях була політика, спрямована на централізацію та русифікацію України. Посаду прокурора запровадив Петро I 26 травня 1722 року в складі першої Малоросійської Колегії. Його функції полягали у підтриманні публічного обвинувачення в суді; організації процесуального керівництва розслідуванням фіскальних правопорушень; вирішенні відповідно до інструкцій і регламентів інших питань під час кримінального провадження злочинів, здебільшого вчинених козацькою старшиною; нагляді за діями Генерального суду, міських (ратушних) судів та канцелярій усіх рівнів; представництві публічних інтересів у суді в особливо-важливих справах.

7. Функціональна діяльність прокуратури в українських землях наприкінці XVIII – середині XIX століть диференціювалася за трьома основними напрямками: охорона загального благоустрою в губерніях; нагляд за державними органами управління; нагляд за судами та управами.

Реорганізація судових органів на теренах України відбувалася повільно і подекуди затягнулася на роки. Кількість справ, які розглядалися з участю прокурора постійно зростала. Такий стан породжував формалізм в роботі останніх, особливо зі справами про злочини невеликої тяжкості.

У період першої російської революції 1905-1907 років діяльність прокуратури на території України була переорієнтована на збереження державної влади. Усі справи з політичною складовою перебували під жорстким контролем Міністра юстиції та прокурорів судових палат. Враховуючи виняткову важливість цих справ, нагляд за розслідуванням відбувався у режимі повної секретності. Арештованим заборонялося листування та читати політичну літературу. Окружні прокурори зобов'язувалися конфіденційно повідомляти про всі подробиці у справі не лише вищестоящому керівництву, але й особисто губернатору. У більшості випадків судовий розгляд по цих злочинах проводився в особливому порядку відповідно до законів воєнного часу. Згідно з «Положенням про заходи до охорони державного порядку і громадського спокою» матеріали справи направлялися до прокуратур військово-окружних судів, які надалі переймали функції, пов'язані з підтриманням державного обвинувачення та представлення публічних інтересів в суді, а також здійснювали нагляд за додержанням законності.

8. За часів Української революції 1917-1921 років повного й остаточного підпорядкування регіональних і територіальних органів прокуратури центральним інститутам державної влади не відбулося, що значно послабило її позиції на місцях. Через постійну зміну керівництва та недостатність виробленого механізму державного управління прокуратури низової ланки продовжували діяти так, як за часів існування Російської імперії. Основною їх функцією було здійснення прокурорського нагляду у сфері кримінального судочинства, зокрема йшлося про організацію і здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за якістю проведення процесуальних дій судовими слідчими.

9. На початку становлення радянської держави прокуратура виявляла правопорушення, які межували зі злою волею, з прямим чи непрямим умислом

проти держави із спричиненням політичної шкоди. За цією концепцією функція прокуратури зводилась до виявлення «злісних» порушників революційної законності.

Для посилення чіткої вертикалі радянської влади на місцях прокуратура здійснювала адміністративний нагляд, а саме: а) нагляд за дотриманням законів органами влади, господарськими установами, спілками, приватними організаціями та приватними особами; б) присутність під час проведення засідань адміністративними установами по справам, які потребували надання висновку про правильність застосування законів.

Із проголошенням радянським керівництвом наприкінці 1920-х років курсу на колективізацію та розгортання широкої кампанії хлібозаготівель прокуратура в Україні була переорієнтована на забезпечення аграрної політики держави. На місцях діяли судово-земельні комісії, які безпосередньо контролювали земельні прокуратури. Відтак створювалися спеціальні ліквідаційні комісії по «розкуркуленню» села, до складу яких входили представники прокуратури. Реалізація функції по забезпеченню законності в аграрному секторі полягала в наступному: а) нагляд за районними виконавчими комітетами щодо перевірки наявних фондів у колгоспах; б) виявлення випадків незаконного витрачання фондів сільськогосподарської продукції; в) притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних за невинуватну розтрату продуктових фондів; г) встановлення фактів несвоєчасної або неправильної перевірки фондів у колгоспах, які незадовільно виконали план хлібозаготівлі, а також притягнення до кримінальної відповідальності за це винних осіб.

10. Реформування прокуратури України в умовах сучасного державотворення відбувалося з урахуванням попередніх надбань її функціонального наповнення та останніх за часом документів Ради Європи стосовно ролі прокуратури в демократичній правовій державі, що мало концептуальне значення для побудови її функціональної моделі. Діяльність прокуратури відповідно до нової конституційної моделі передбачає підтримання публічного обвинувачення в суді; організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Жувака С.О. Порівняльно-правовий аналіз ролі прокурорського нагляду в різних правових системах. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 4. С. 210-213.
2. Жувака С.О. Історіографія та джерельна база дослідження функцій прокуратури України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. №2. С. 170-174.

3. Жувака С.О. Прокуратура під час Української революції 1917-1923 років: історико-правовий аналіз. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2016. №4 (76). С. 5-14.
4. Жувака С. Прокурорський нагляд у кримінальному судочинстві на теренах України в складі російської імперії (друга половина XIX століття). *Eurasian Academic Research Journal*. 2017. №1(07). С. 70-82.
5. Жувака С.О. Становлення та розвиток функцій прокуратури УСРР у 20-ті роки XX століття / С.О. Жувака // *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017, № 6 (4) С. 30-39.
6. Жувака С.О. Особливості функцій прокуратури на українських землях у складі Російської імперії в першій половині XIX століття / С.О. Жувака // *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи вирішення*: Матеріали постійно діючого Науково-практичного семінару, 21 жовт. 2016 р. Харків, 2016. С. 121-127.
7. Жувака С.О. Правозахисна функція прокуратури на теренах України в пореформений період. *Збірник тез круглого столу, присвяченого 68-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини*, 9 груд. 2016 р. Київ: ДНДІ МВС України, 2016. С. 229-234.
8. Жувака С.О. Прокуратура під час національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. (на матеріалах Державного архіву Полтавської області). *Проблеми доказування: теорія і практика*: Збірник матеріалів науково-практичної конференції, 29 жовт. 2016 р. Миколаїв, 2017. С. 121-127.
9. Жувака С.О. Діяльність прокуратури України в системі правоохоронних органів у дореволюційний період: аналіз історико-статистичної інформації. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет конференції, 23 груд. 2016 р. Северодонецьк, 2017. С. 119-125.

АНОТАЦІЯ

Жувака С.О. Історико-правовий аналіз розвитку функцій прокуратури України. – *На правах рукопису*.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019.

Дисертація є одним із перших комплексних досліджень, в якому на основі всебічного опрацювання наукової літератури, вивчення нормативно-правових актів, раніше невідомих історико-правовій науці архівних документів і матеріалів та інших джерел, проводиться історико-правовий аналіз розвитку функцій прокуратури України.

У роботі досліджуються витoki й особливості розвитку функцій здійснення нагляду за дотриманням та застосуванням звичаїв, загальнообов'язкових правил в умовах родоплемінної консолідації праукраїнців, їх протодержавних і перших державних утворень, існування античних держав; давньоруський досвід підтримання обвинувачення та представництва інтересів держави в суді та його

поширення в межах Галицько-Волинської держави, Великого князівства Литовського, Королівства Польського та Речі Посполитої, а також за часів існування Запорозької Січі та Української гетьманської держави; функціональну діяльність прокуратури на теренах України наприкінці XVIII – початку XX століть; за доби Української Революції 1917-1921 років та утвердження української державності.

Ключові слова: функції прокуратури, прокуратор, інстигатор, прокурор, повноваження прокуратури, процесуальне керівництво, підтримання державного обвинувачення, представництво інтересів в суді, нагляд за дотриманням законності.

АННОТАЦІЯ

Жувака С.А. Историко-правовой анализ развития функций прокуратуры Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2019.

Диссертация посвящена исследованию развития функций прокуратуры на территории Украины. В работе предлагается систематизировать источники по хронологическому и содержательному принципу. В связи с этим, выделяются три категории источников: 1) исследования, касающиеся истории становления прокуратуры определенной эпохи или отдельной территории; 2) научные публикации, посвященные функциям и правовым основам деятельности прокуратуры; 3) источники справочного характера по исследуемой тематике, в частности: своды законов, выписки с нормативно-правовых актов, обобщенные статистические данные, биографические сведения, мемуары, воспоминания, архивные материалы.

Автором констатируется, что юридические издания времен Российской империи вызывают интерес с позиции усвоения фактического материала, в частности сведений о государственном устройстве, административном аппарате, криминогенной обстановке, политических процессах, экономике и структуре населения страны. В указанной литературе подробно рассматриваются вопросы реализации функций тогдашней прокуратуры, что позволяет объективно осознать процесс эволюционирования органов прокуратуры на разных исторических этапах.

В работе исследованы особенности формирования функций осуществления надзора за соблюдением и применением обычаев, общеобязательных правил в условиях существования скифских раннегосударственных образований и античных государств; древнерусский опыт поддержания обвинения и представительства интересов государства в суде. Впервые основательно исследовано развитие функций прокуратуры во времена Запорожской Сечи и Украинского гетманского государства.

Автором приведен исчерпывающий перечень институтов, которые в разные исторические периоды осуществляли контрольно-надзорные функции за соблюдением законности, представительство публичных интересов и поддержания государственного обвинения в суде. В работе проводится юридический анализ нормативно-правовых актов в сфере прокурорского надзора пореформенного периода. Раскрывается система и структура видоизмененной прокуратуры, анализируется содержание ее деятельности. По сводным статистическим сведениям Министерства юстиции Российской империи обобщены и проанализированы результаты прокурорского надзора в отдельных регионах Украины и в целом по всей Российской империи в хронологической последовательности.

Тщательно раскрывается историческое значение функционирования контрольно-надзорных органов, в частности прокуратуры, во время национально-освободительной борьбы начала XX века и утверждения украинской государственности в форме Украинской Народной Республики. Определены особенности развития функций прокуратуры в советский период истории и под властью других государств в XX веке. Прослежены этапы и динамика построения нормативно-правовой регламентации деятельности прокуратуры в период Независимости Украины.

Обосновывается необходимость конституционного закрепления функций прокуратуры по представительству интересов граждан в суде и надзору за соблюдением законов при выполнении судебных решений в уголовных делах, а также при применении других мер принудительного характера, связанных с ограничением личной свободы граждан.

Ключевые слова: функции прокуратуры, прокуратор, инстигатор, прокурор, полномочия прокуратуры, процессуальное руководство, поддержка государственного обвинения, представительство интересов в суде, надзор за соблюдением законности.

ANNOTATION

S.O. Zhuvaka. Historico-legal analysis of the functions of Prosecution Service of Ukraine. - Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law Sciences, specialty: 12.00.01 Theory and History of State and Law; History of Political and Legal Thought. - National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2019.

The thesis is one of first comprehensive research where on the basis of in-depth research study of scientific literature, review of statutory regulations, archival documents and materials and other sources previously unknown to historico-legal science it was made a historico-legal analysis of the functions of Prosecution Service of Ukraine.

The origin and peculiarities of the supervising of compliance and application of customs, generally binding rules under existence of Scythian early state groups and ancient states; Old Russian experience of prosecution and representing the Government in the court and its dissemination within the Kingdom of Galicia–Volhynia, Grand

Duchy of Lithuania and Poland (Rzeczpospolita) and also during the time of existence of Zaporizhian Sich and Ukrainian Cossack State; Prosecution Service functional activity in Ukraine at the end of XVIII – beginning of XX century; during the Ukrainian revolution of 1917-1921 and Ukrainian sovereignty assertion.

Key words: Prosecution Service functions, procurator, instigator, prosecutor, Prosecution Service authorities, procedural management, state prosecution, representation of the interests in the court, supervision of law compliance.